

SOMMAIRE

<i>Kertész, Balázs</i> : Les Constitutions de 1499 du vicariat franciscain en Hongrie	257
<i>Nagy, Andor</i> : Les imprimés occasionnels de la collection Trausch	271
<i>Rácz, Emese</i> : Le catalogue de <i>hungarica</i> de József Benkő à Nagyenyed	284
<i>Penke, Olga</i> : «De l'horrible danger de la lecture». Découverte des manuscrits clandestins des œuvres de Voltaire: les «Mélanges Littéraires». Contributions à l'œuvre de János Fekete de Galántha	298
<i>Szelestei Nagy, László</i> : Deux livres de prière d'Ignace Séllyei Nagy, évêque de Székesfehérvár (1780, 1789)	319
<i>Doncsecz, Etelka</i> : La règle et les membres de la <i>Lesegesellschaft</i> de Pest	337

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

Boèce à Beszterce: un poème latin inconnu de la seconde moitié du 15e siècle (<i>Kiss, Farkas Gábor</i>)	354
Un volume retrouvé de la bibliothèque perdue d'István Fodor, évêque de Szerém: le manuscrit pragois de <i>De providentia</i> de Nicolaus de Mirabilibus (<i>Molnár, Dávid</i>)	366
«J'ai fait le dessin de ma bibliothèque...» La description par Sámuel Szilágyi de son armoire de livres, 1740 (<i>Kovács, Teofil</i>)	368

REVUE

Cola di Rienzo, In Monarchiam Dantis commentarium, Commento alla Monarchia di Dante, a cura di Paolo Alessandro, Città del Vaticano, Scuola Vaticana di Paleografia, 2015 (<i>Szovák, Márton</i>)	372
«Il m'est agréable d'être avec vous...» Vies et rôles féminins dans l'entourage de Ferenc Deák, éd. Gábor Kiss, Zalaegerszeg, Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, 2015 (<i>Körmendy, Kinga</i>)	373
Mosó Masa et ses amis: exposition de l'artiste graphique Anna F. Györfly (1915–2006) au Petőfi Irodalmi Múzeum, le 9 novembre 2015 – le 30 avril 2016 par Antónia Judit Farkas, Budapest, Magvető Könyvkiadó Kft., Line & More Kft., 2015 (<i>Pogány, György</i>)	376
Tibori Szabó Zoltán – Újvári Mária, Histoire et bibliographie de la <i>Minerva</i> de Kolozsvár (1920–1948). Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület Kiadója, 2015 (<i>Simon, Melinda</i>)	379

AUTEURS	381
---------------	-----

MAGYAR KÖNYVSZEMLE 2016. 3. SZÁM

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

132. ÉVFOLYAM

2016

3

ARGUMENTUM KIADÓ

Ára: 1300 Ft

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

Alapítva 1876-ban

Fondée en 1876

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETE
ÉS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRATA

CENTRE DE RECHERCHES EN SCIENCES
HUMAINES DE L'ACADÉMIE DES SCIENCES
DE HONGRIE ET DE LA
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE SZÉCHÉNYI
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE ET DE LA
PRESSE

Magyar Könyvszemle (Revue pour l'histoire du livre et de la presse – abrégé: MKsz)
Magyar Könyvszemle (Journal for the History of Book and Periodicals in Hungary – abbreviated: MKsz)
Magyar Könyvszemle (Zeitschrift für Buch-, und Pressegeschichte in Ungarn – gekürzt: MKsz)

132. ÉVFOLYAM 2016. 3. SZÁM

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG – COMITÉ DE RÉDACTION

MONOK ISTVÁN *főszerkesztő* ÁCS PÁL *társzerkesztő*
TERBE ERIKA *szerkesztő*

BOKA LÁSZLÓ BUDA ATTILA CSÁSZTVAY TÜNDE FARKAS GÁBOR FARKAS
MADAS EDIT NAGY LÁSZLÓ ROZSONDAI MARIANNE P. VÁSÁRHELYI JUDIT

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓ TESTÜLET – COMITÉ SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL

FRÉDÉRIC BARBIER (Paris), EDOARDO BARBIERI (Milano), VILIAM ČIČAJ (Bratislava),
HOWARD HOTSON (Oxford), EVA MÁRZA (Alba Iulia), FERENC POSTMA (Amsterdam),
URSULA RAUTENBERG (Erlangen), SIPOS GÁBOR (Cluj Napoca), VLADIMÍR URBANEK (Praha)

SZERKESZTŐSÉG – RÉDACTION

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

<http://epa.oszk.hu/00000/00021> · mksz@oszk.hu

Les articles de la revue sont indexés et préservés dans

HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE, MTA: REAL, MTA: MTMT

A Magyar Könyvszemlét az MTMT indexeli és a REAL archiválja.

Megjelenik negyedévenként – Trimestrielle

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1089 Budapest, Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu; faxon: (+36-1) 303-3440; További információ: (+36-80) 444-444. Példányként megvásárolható az *Írók Boltyjában* (1061 Budapest, Andrásy út 45.) és az *Argumentum Kiadóban* (1085 Budapest, Mária u. 46.).

Előfizetési díj egy évre 5200 Ft.

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg alatt vagy után). A Tanulmányok rovatba szánt kézírathoz fél oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk.

TARTALOM

<i>Kertész Balázs</i> : A magyarországi obszerváns ferences vikária 1499. évi konstitúciói	257
<i>Nagy Andor</i> : A Trausch-gyűjtemény alkalmi nyomtatványai	271
<i>Rácz Emese</i> : Benkő József nagyenyedi hungarika könyvjegyzéke	284
<i>Penke Olga</i> : „Az olvasás szörnyű veszélyei.” Rejtőző kéziratos Voltaire-másolatok feltárása. Adalékok Galánthai Fekete János pályaképehez	298
<i>Szelestei N. László</i> : Séllyei Nagy Ignác székesfehérvári püspök két imakönyvéről. (1780, 1789)	319
<i>Doncsecz Etelka</i> : A pesti <i>Lesegesellschaft</i> szabályzata és tagjai	337

KÖZLEMÉNYEK

Boëthius Besztercén: egy ismeretlen latin költemény a 15. század második feléből (<i>Kiss Farkas Gábor</i>)	354
Fodor István szerémi püspök elvesztett könyvtárának egyik kötete: Nicolaus de Mirabilibus <i>De providentiájának</i> prágai kézirata (<i>Molnár Dávid</i>)	366
„Le rajzoltam a magam tékámat...” Szilágyi Sámuel könyvszekrényleírása 1740-ből (<i>Kovács Teofil</i>)	368

SZEMLE

Cola di Rienzo, In Monarchiam Dantis commentarium, Commento alla Monarchia di Dante, Szerk. Paolo d' Alessandro, Vatikánváros, Scuola Vaticana di Paleografia, 2015 (<i>Szovák Márton</i>)	372
„Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében, Szerk. Kiss Gábor, Zalaegerszeg, Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, 2015 (<i>Körmendy Kinga</i>)	373
Mosó Masa és barátai: F. Györfly Anna grafikusművész centenáriumi kiállítása, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. november 9. – 2016. április 30., a kiállítás kurátora, a katalógust összeállította és szerkesztette, a bevezetést és a tanulmányt írta Farkas Judit Antónia, Budapest, Magvető Könyvkiadó Kft., Line & More Kft., 2015 (<i>Pogány György</i>)	376
Tibori Szabó Zoltán – Újvári Mária, A kolozsvári Minerva története és bibliográfiája (1920–1948). Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület Kiadója, 2015 (<i>Simon Melinda</i>)	379

SZÁMUNK SZERZŐI	381
-----------------------	-----

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója.

HU ISSN 0025–0171

A borítótér Somogyvári Zsuzsa munkája. Tördelte Türr Tamás.

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme.

Tibori Szabó Zoltán – Újvári Mária, A kolozsvári Minerva története és bibliográfiája (1920–1948). Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület Kiadója, 2015.

A 20. századi magyar kiadás-nyomdászattörténet átfogó, modern áttekintésének alapját csakis az egyes cégekre vonatkozó alapos részmonográfiák képezhetik. Egy ilyen „mélyfűrés” eredménye a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. történetét feldolgozó kötet.

A szerzők többéves munkájának igazi jelentőségét csak akkor lehet értékelni, ha felmérjük, mi is szerepelt eddig a(z akár művelt) köztudatban a Minerváról. A szöveges mellékletben közölt négy rövid újságcikkben kívül a *Nyomdászati lexikonban* mindössze öt sort olvashatunk (*Nyomdászati lexikon*, Bíró Miklós, Kertész Árpád, Novák László szerk., Bp., Bíró Miklós, 1936, 312.), illetve a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* Krizsó Kálmán által írt három oldalas szócikke (*Romániai Magyar Irodalmi Lexikon III*, Dávid Gyula főszerk., Bukarest, Kriterion, 1994, 596–598) adott alapvető adatokat a cégről. Ehhez képest a nemrég megjelent több mint négy száz oldalas monográfia – a levéltári források rendkívüli szűkössége ellenére – immár a teljesség igényével dolgozza fel a nyomdaipari nagyvállalat történetét.

A Minerva Rt. létrejöttének fő mozgatórugója az volt, hogy a budapesti nyomdai és kiadói központtól elszakadt magyar ajkú lakosság számára az alapvető szellemi szükségleteket (tankönyv, napilap) elő lehessen állítani. Induló tőkéjét széles körű főúri, polgári és értelmiségi részvényjegyzés teremtette meg, majd a három történelmi egyház (református, katolikus, unitárius) is komoly részesedéssel csatlakozott a vállalkozáshoz. A szerzők bemutatják a műintézet vezetőit és főbb szakembereit, akiknek rátermettségén és dinamizmusán múlt a Minerva sikeres működése. Nem ismerjük azonban az egyszerű nyomdászokat, a tisztviselőket, az ügynököket és a bolti alkalmazottakat, csupán a létszámukra tesz utalást az egyik üzleti jelentés (ezek szerint 244-en dolgoztak a cégnél 1943-ban).

A vállalat vezetőinek, de leginkább Vékás Lajos vezérigazgatónak tulajdoníthatóan a Mi-

nervát fennállása egész ideje alatt a higgadt, átgondolt építkezés jellemezte. Az alapításkor (1920-ben) megvették Stief Jenő nyomdáját és könyvkereskedését, valamint Stein János főtéri könyvkereskedését, ezzel lefektetve a két legfontosabb tevékenységi kör bázisát. Ezt 1921-ben cinkográfiai műhellyel, 1923-ban vonalozó intézettel, 1930-ban pedig dombornyomdával bővítették. Ezek mindegyikében bérmunkát is vállaltak; az itt készített klisék, füzetek, üzleti könyvek és folyóiratok juttatták a vállalkozást olyan többletbevételhez, amely olykor a túlélés záloga volt.

A vezetők okos gazdálkodása minden területen megmutatkozott: a nyomdai kapacitást folyamatosan lekötötték a saját, illetve bérmunkában készített lapok tömegével, könyvkereskedésükben írószereket és papírárut is kínáltak, rádiókészülékeket és vetítőgépeket is forgalmaztak. Emellett a harmincas években önálló képosztályt is felállítottak, amely főként magyarországi műalkotásokat árult ügynökökön keresztül. A folyamatos, tervszerű ingatlan-vásárlások eredményeként végül összefüggő, három utcára néző telkek együttesét mondhatták magukénak. Más romániai nyomdák részvényeiből vásárolva érdekeltséget szereztek azokban (Marosvásárhely: Bolyai Irodalmi Intézet és Könyvnyomda Rt., Dicsőszentmárton: Erzsébet Könyvnyomda Rt., Kolozsvár: Lapkiadó Rt.), ezzel biztosítva a külső kapacitást munkatorlódások idején. Az Erzsébet könyvnyomdát végül teljesen átvették, de felvásárolták a Concordia Nyomda és Lapkiadó Rt.-t., illetve az Ardealul nyomdát is.

Kiadási tevékenységüket is ugyanez az átgondoltság és ésszerűség jellemezte. 1921 januárjától megindították a *Pásztortűz* című irodalmi és művészeti folyóiratot, majd ugyanazon év novemberétől a *Magyar Nép* című képes hetilapot, amely hamarosan Erdély legnagyobb példányszámában megjelenő néplapjává vált. Az induláskor kiadott könyvek között ugyan eleinte sok volt a különlenyomat, de hamarosan elkezdődött a komoly tankönyv-gyártás is. Az első években az elemi iskolások, majd később a középiskolások és a felső kereskedelmi iskolák tanulói számára is készültek az oktatás teljes skáláját lefedő kötetek. 1923-tól megindult

a tudományos művek kiadása, majd 1925-től rendszeresen jelentek meg almanachok, naptárak, jogszabályok és iskolai értesítők is.

Saját sorozatokat indítottak, amelyek közül a legnagyobb címszámot (208) az *Erdélyi Tudományos Füzetek* érte el, tartalmilag pedig talán legjelentősebbnek az *Erdélyi Ritkaságok* nevezhető. A gazdasági válság idején, túlélésük érdekében kezdtek a népkönyvtár-akcióba, amelynek keretében 1929–1940 között folyamatosan újabb és újabb helyszíneken létesítettek kis gyűjteményeket.

Sok ezer jutalomkönyvet osztottak ki Erdély-szerte a kiemelkedő tanulmányi eredményeket felmutató diákok között, és művészeti pártoló tevékenységet is folytattak. A Minerva egyik helyiségében 1933–1934 folyamán művészeti szabadiskola működött, de ettől függetlenül évtizedeken keresztül rendeztek képzőművészeti kiállításokat a Brassai utcai épületben. A nyomda udvarán pedig egy évtizeden keresztül dolgozott Vágó Gábor szobrászművész öntőműhellyel is felszerelt műtermében.

1928-tól az Erdélyi Szépművészeti Céh kiadványai is a Minervánál láttak napvilágot. A nyomda és a Céh viszonyáról nem szól tanulmányában Tibori Szabó Zoltán, de az ezzel kapcsolatos elszórt források pozitív képet adnak. Egyrészt a Minerva adta a legjobb árajánlatot a négy kolozsvári nyomda közül, másrészt azt is vállalták, hogy a kötetekhez új Garamond antikva betűket hozatnak (MAROSI Ildikó, *Közélepek. Húsz romániai magyar író*, Bukarest, Kriterion, 1974, 14). A kényes ízlésű Buday György nagyon elégedett volt munkájukkal: „A Karácsony Benő új könyvéhez készített dúcaim nyomását látva, úgy látom, a Minerva nagyszerűen ért a nyomáshoz.” (*A Helikon és az Erdélyi Szépművészeti Céh levelesládája 1924–1944*, I. kötet, Marosi Ildikó szerk., Bukarest, Kriterion, 1979, 347). Előfordult olyan eset is, amikor „a matrica használhatatlannak bizonyult úgy, hogy a Minerva újra szedi” (Sas Péter szerk., *Kós Károly levelezése*, Budapest, Mundus, 2003, 221), de a „morgós” Kós Károly messze nem panaszkodott annyit rájuk, mint például az Ellenzék nyomdájára.

A vállalat tevékenységét folyamatosan nehezítette, hogy a román kormány rendszeresen

átalakította az érvényes tantervet, ezzel a kiadatott tankönyvek ezreit ítélve megsemmisítésre. A bécsi döntés után azonban a magyar hatóságok intézkedései talán még nagyobb veszélybe sodorták a műintézetet, hiszen nem ismerték el a román uralom alatt erdélyi szerzők által kidolgozott tankönyveket és nem engedélyezték azok használatát. Emellett a Budapesten nyomtatott lapok elérhetővé válásával meredeken visszaesett a saját és a bérmunkában nyomott lapok megrendelőinek száma, s a *Magyar Nép* az új határ átjárhatatlansága miatt elvesztette dél-erdélyi olvasóit is.

A Minerva azonban minden nehézség ellenére fennmaradt, és a lehetőségek szerint osztalékokat is fizetett részvényeseinek. Több forrás is megerősíti, hogy a harmincas években az Erdélyben megjelent összes magyar könyv egy-negyedét ez a vállalat adta ki. A kötet második felében közreadott bibliográfia adatai szerint 1920–1948 között mintegy kétfélmillió példányt nyomtattak saját könyveikből (összesen hozzávetőleg ötmillió példányt). Ezen kívül 35 millió folyóirat- és újságpéldányt hagyta el a cég sajtógépeit, ami óriási teljesítmény az adott körülmények között.

A mellékletben a szerzők közlik a céget alapító részvényesek névsorát, és a Minerva üzleti teljesítményére vonatkozó minden számadatot táblázatos formában összegeznek. Az ezt követő bibliográfia pedig úttörő, sok utánajárást követelő, rendkívül precíz munka. Különösen az 1941–1948 közötti időszak feldolgozása okozhatott nehézségeket, hiszen Újvári Mária itt nem alapozhatott kiindulásként Monoki István művére (*Magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940*, Bp., Kolozsvár, OSZK, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997). Még érdekesebbé tennék az anyagot a Minerva által egészen biztosan előállított plakátok, gyászjelentések és egyéb efemer nyomtatványok. Feltételezem, hogy a szerzők ilyeneket is ismernek bőséggel, csak hogy ezek tekintetében nem lehet a teljességre törekedni – és valahol határt is kellett szabniuk a közlésnek. A létrejött kötet példamutató alapmű; reméljük, akadnak követői.